

3. Na základě přihlášení se k fandomu

„Asi nejrelevantnějším znamením příslušnosti textů k žánrům, které jsou označovány jako fantastika, science fiction, fantasy, fantastický horor, pro tento přístup je skutečnost, že tyto texty jsou jako žánrové přijímány v rámci subkultury, jež si na fantastiku svým způsobem vyměňuje monopol. Subkultury, jež o existenci těchto žánrů opírá svou vlastní existenci. Subkultury, jež z těchto žánrů odvozuje svou výjimečnost.“

- Autoři fantastiky k fandomu se nehlásící (Kurt Vonnegut Jr., Margaret Atwood, Cormac McCarthy)
- Autoři nepřijímaní fandomem:
- příliš nároční a literární (Ray Bradbury, Kurt Vonnegut Jr., James Graham Ballard)
- „vetřelci odjinud“ (Margaret Atwood, Vladimír Páral)

Změna – prvek změny – Něco je jinak (Ondřej Neff)

Ivan Adamovič:

„*Science fiction je literatura, která se zabývá společností, o zásah do ní a o důsledky této změny, ať už globální (vynálezy a experimenty v budoucnosti) nebo lokální či individuální, s uvážením jejich možného dopadu (vynálezy a experimenty, neobyčejné situace, snahy o změnu celého světa). Charakter změny zůstává vágní, mění se podmínky a pravidla, satirickými (reflexe současnosti), psychologickými (lidský charakter vystavený neobvyklým situacím) a podobně. Na rozdíl od SF jsou události popisované SF racionálně vysvětlitelné.*“

Zdaleka nejvíce prostoru věnováno science fiction

ěnu celé iticky zabývá

balni (všechny příběhy posazené do individuální, s uvážením jejich možného dopadu (vynálezy a experimenty, neobyčejné situace, snahy o změnu celého světa).

Výčet podob změny bez pokusu o zobecnění

Charakter změny zůstává vágní, mění se podmínky a pravidla

satirickými (reflexe současnosti), psychologickými (lidský charakter vystavený neobvyklým situacím) a podobně.

), psychologickými (lidský charakter vystavený neobvyklým situacím) a podobně. Na rozdíl od SF jsou události popisované SF racionálně vysvětlitelné.

Co za literaturu nevybočuje z rámce nám známé reality?

je jsou události popisované SF racionálně vysvětlitelné.

Fantastická literatura přítomen prvek nadpřirozena jakýkoliv horror, v němž má hrůza smyslu zahrnuje i veškerá SF díla a o vybočuje z rámce nám známé reality.“

A či je ona "nám známá" realita? Je takové zobecnění možné a funkční? Poznáme to?

je veškerou literaturu, jejíž děj

Má smysl pokoušet se o definici fantastiky v širším slova smyslu

Jak si pomoci ze začarovaného kruhu?

Ludwig Wittgenstein

Rodinné podobnosti

Věci, o kterých si myslíme, že je propojuje jeden zásadní společný rys, mohou být ve skutečnosti propojeny sérií překrývajících se podobností, mezi nimiž neexistuje jediný rys společný pro všechny.

Intuitivní model

Daimon Knight: „*science fiction je to, nač ukážeme, když řekneme science fiction*“

≠

Science fiction je to, co je jako science fiction publikováno.

Paul Kincaid: On the Origins of Genre

Definice a výchozí bod SF jako Mobiova smyčka: definice ovlivňuje

Vnímání historického výchozího bodu, který má zpětně vliv na definici

Vzorec science fiction, stejně jako každého jiného literárního odvětví,

Není a ani nemůže být stálý v čase, nýbrž se neustále mění a vyvíjí →

Jakákoli definice, krom toho, že může v nejlepším případě postihnout pouze určitou skupinu textů, nevyhnutelně zastarává a nestačí živelně se vyvíjejícímu proudu literatury.

Rodinné podobnosti umožňují rozpoznávat science fiction v její nestrnulé, dynamické podobě, která může vyražet do mnoha různých směrů a z několika různých původů, a přesto jako něco, co lze oprávněně zařadit pod jednu hlavičku – science fiction

Rodinné podobnosti ve fantastické literatuře jako celku

Dobrodružství

Mytologie

Výprava

věda

Budoucnost

Magie

ohrožení

Nadpřirozené bytosti

spekulativní literatura

hrdinská fantasy

science fantasy vysoká fantasy

duchařský příběh

...s detektivními prvky

To všechno může být

steampunk

antiutopie

fantastika

fantaskní povídka

volná fantastika

slipstream

Kde ale při hledání společných rysů začít?

...s prvky fantasy

new weird

Kdekoliv

technothriller

příběh s tajemstvím

...s utopickými prvky

Ray Bradbury - 451 stupňů

space opera

Fahrenheit

hard SF

J. R. R. Tolkien - Pán prstenů

Science fiction

Isaac Asimov - Nadace

...s fantaskními prvky

...s hororovými prvky

horor

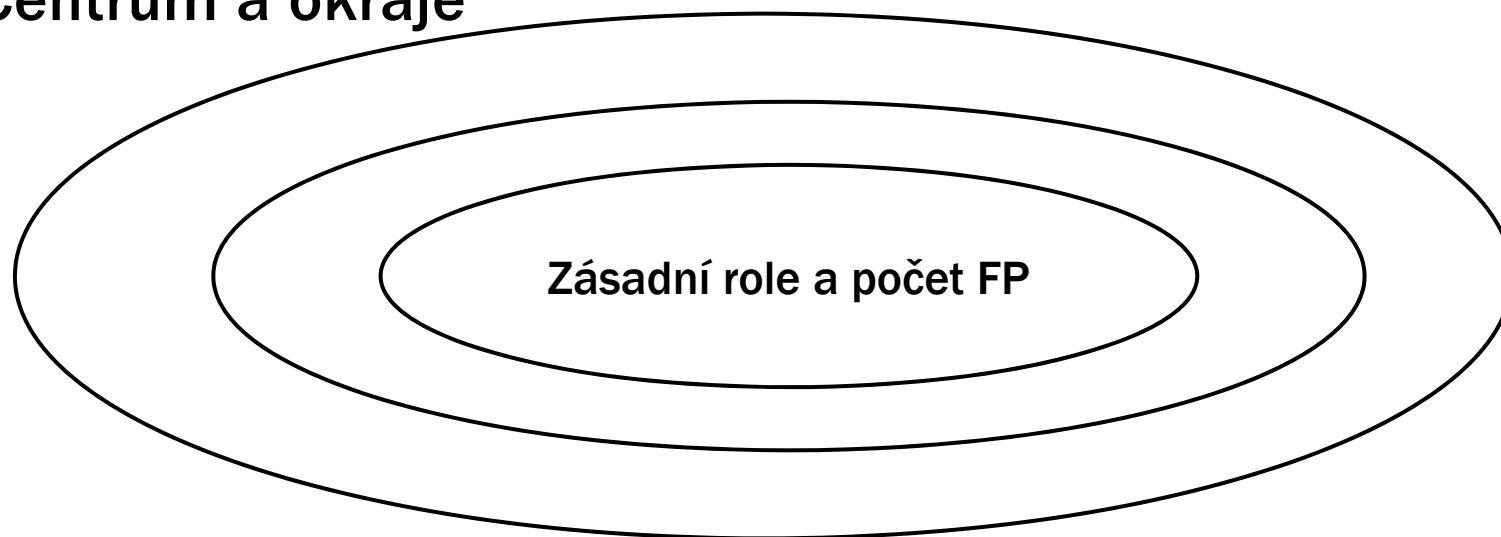
biopunk

Neostré (fuzzy) množiny

1. krok intuitivní

2. Krok – **analýza architektonických vzorců** (architekt – ideální text, zobecnění rysů konkrétních textů, žánr – Gérard Genette)

Centrum a okraje

Fantastická jsou taková beletristická či dramatická díla, v nichž fantastický prvek – propojen sítí rodových podobností s alespoň jedním dalším dílem pokládaným za fantastické – zaujímá význačnou roli ve struktuře fikčního světa, neobjevuje se pouze ojedinele nesa zcela specifickou funkci.

Není to nepřipustné házení umělecké a triviální literatury do jednoho pytle

úniková

???

alegorie

varování

triviální literatura

umělecká hodnota

popkultura

kýč

**Válka
s mloky**

Karel Čapek

X

Alfonso Cuarón – Gravitate

Science fiction komorní drama

Příběh o odhodlání a samotě

Science fiction prvky (?): Krom mezinárodní vesmírné stanice ještě čínská stanice Tchien-kung, upravené oběžné dráhy

Je to už/ještě science fiction?

Markus Zusak – Zlodějka knih

Personifikovaná Smrt jako vypravěč

S. Fowler Wright – Bomby nad Prahou

Vyšlo 1935, česky 1936

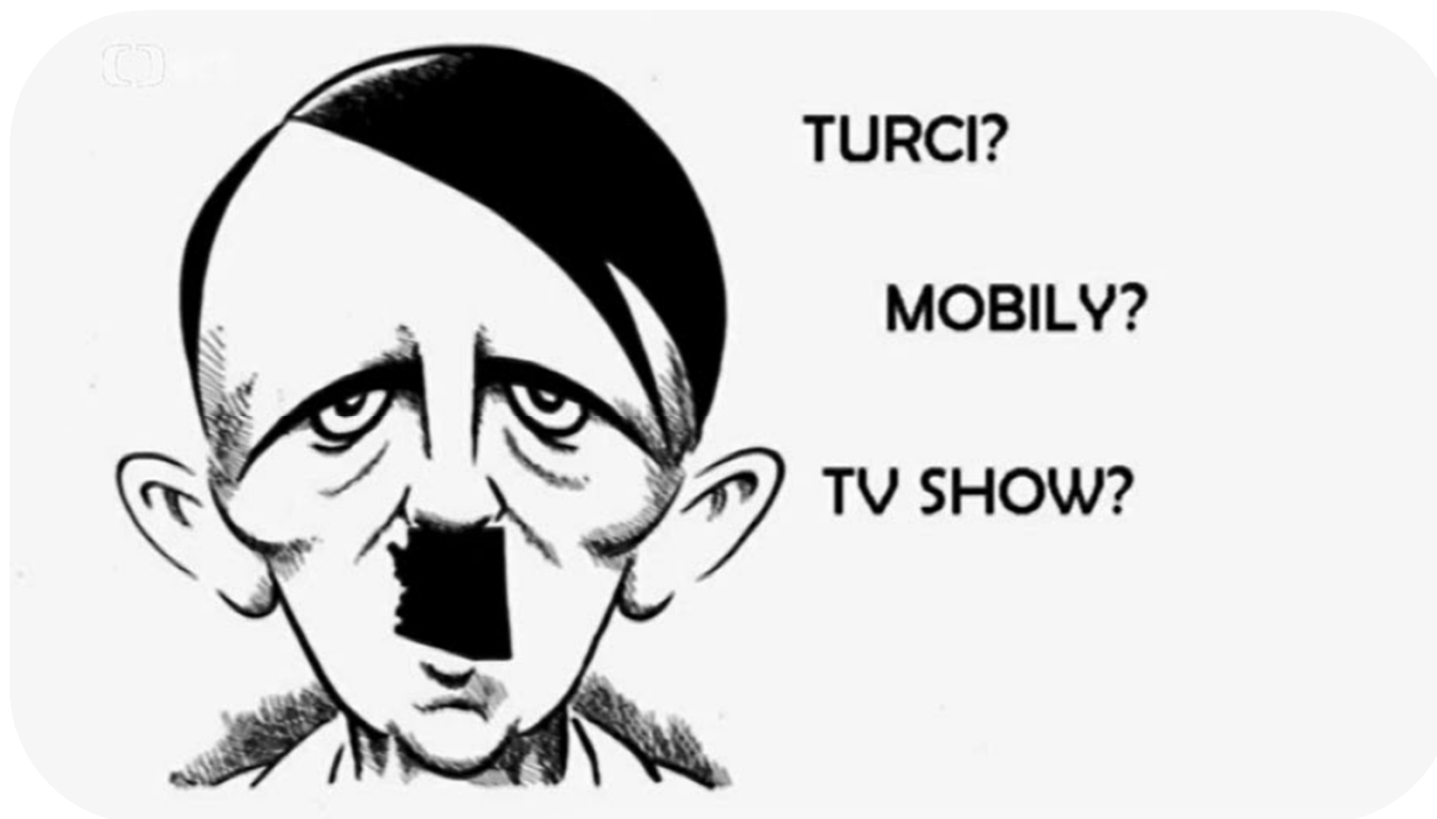
Popis útoku na Československo nacistickým Německem roku 1938

Selhání podpory spojenců, obětování Československa pro zachování míru v Evropě, počátek nejkrvavější války v dějinách světa

Zkreslené představy o situaci ve Střední Evropě

Timur Vermes – Už je tady zas

Co kdyby Hitler v roce 1945 nespáchal sebevraždu, ale jen usnul? A co kdyby se probudil roku 2011? Jak by se asi tvářil a našel by v našem světě spojence, kteří by ho podpořili?

Fantastický prvek nezbytný – pro fungování satiry

Já, spravedlnost – Miroslav Hanuš 1946

Zfilmováno 1967

Fantastická změna podkladem k etickým otázkám, aktualizace, naléhavost

Lze vůbec dosáhnout
spravedlnosti?
Spravedlnost a pomsta?

Haruki Murakami

* 1949 Kjóto, Japonsko

Rodiče učitelé literatury, od dětství silné ovlivnění
západní kulturou (Kurt Vonnegut) – „nejaponský“ styl,
V Japonsku kritizován pro nihilismus a surrealismus

Norské dřevo (1987, č.2002)

Na jih od hranic, na západ od slunce (1992, č. 2004)

Kafka na pobřeží (2002, č.2006) Vztahy a erotika

Afterdark (2004, č.2007)

Konec světa & Hard-boiled Wonderland (1985, č. 2008)

Sputnik, má láska (1999, č.2009)

1Q84 (2009, č.2012, 2013)

Dobrovolné vyloučení se ze společnosti

Svět jako kulisa

Kafkovská témata
postmoderna

Osamělost

Otevřenost výrazu

Kritická recepce fantastiky

Obranná pozice

Ann Swinfenová: In Defence of Fantasy: „[...] možná jeden z nejobtížnějších aspektů vážné kritické studie o fantasy vyplývá z postoje většiny současných kritiků – postoje, který naznačuje, že takzvaně ‚realistický‘ způsob psaní je poněkud hlubší, více morálně závazný, více provázaný se ‚skutečnými‘ lidskými starostmi, než režim psaní, který využívá úžasné [marvellous].“

Fantastické nemůže být seriózní ani kvalitní

Farah Mendlesohn, Edward James: Short History of Fantasy: „Dokonce i když fantasy získává stále větší oblibu, kritici se snaží oddělit ‚dobré věci‘ a tvrdit, že nejsou ‚fantasy‘.“

David Mitchell: Atlas mraků

Susanne Clarková

Jonathan Strange & pan Norrell

O „podřadnosti“ fantastiky

Diane Waggoner: „Někteří čtenáři nejsou schopni poskytnout víru fantazii (fantasy), a to buď proto, že je představa nadpřirozeného stvoření znechucuje, nebo proto, že si spojují fantazii s dětinskostí.“

Ursula K. Le Guin: Why are Americans Afraid of Dragons

Leonard Mlodin: Vědomí podvědomí

Nutková kategorizace - pomáhá třídit informace

- Mozek za ni odměňuje
- Už jen zařazení objektu do určité kategorie může ovlivnit jeho hodnocení

My x Oni

Kontraintuitivní reprezentace

Potřeba identifikace se skupinou a vymezení se proti ostatním

Podvědomá snaha přeměnit tajuplný příběh na pochopitelnější a běžnější

Zkreslení vzpomínek – mysl se řídí podvědomými **vnitřními scénáři**, které mají za úkol vyplnit mezery v paměti tak, aby informace byly konzistentní s naší představou o světě.

Ozvláštnění

Viktor Borisovič Šklovskij – ruský formalismus

Úmyslné podtržení cizosti a nezvyklosti jevů a věcí, které se tak otevírají novým, neautomatizovaným úhlům pohledu

Bertold Brecht – **Verfremdungseffekt**

(alienation, estrangement effect, zcizení)

Aktivace diváka prostřednictvím stylistické inovace →

znemožnění automatického ztotožnění umění se skutečností

→ hlubší reflexe uměleckého díla (Zadržitelný vzestup Artura Uie – veršující gangsterř)

Stylistické ozvláštnění – na rovině diskurzu

X

Ozvláštnění ve fantastice – primárně na rovině příběhu

Brian Attebery: Ve Šklovského teorii je to forma, co obnovuje kamenovitost kamene. Komplexnost, složitost – jedním slovem básnickost – poselství zabraňuje naší zvykové reakci a otevírá oči k realitě objektu. Ale v SF je toto odcizení více koncepční a méně verbální. Je to nová myšlenka, která nás šokuje do vnímání spíše než nový jazyk básnického textu.

J. R. R. Tolkien – O pohádkách

2006 Netvoři a kritikové a jiné eseje (Praha: Argo)

Klíčové funkce fantasy

Fantazie – „Čím pronikavější a bystřejší rozum, tím dokonalejší fantazii vytvoří.“

Poznání skutečnosti bez otrocké závislosti na ní

Obnova – *Měli bychom opět pohlédnout do zelené barvy a nechat se vyburcovat (ne však oslepit) modrou a žlutou a červenou. Měli bychom potkat kentaura i draka a pak možná znenadání, tak jako dávní pastýři, spatřit ovce, psy, koně – a vlky.*

Znovunabytí jasného pohledu

Únik – *Svět tam venku není o nic méně skutečný jen proto, že jej vězeň nevidí.*

Útěk dezertéra x únik vězně - rozšíření a prohloubení reflexe skutečnosti

Útěcha – eukatastrofa – naděje, útěcha šťastného konce

S.C. Lewis

Kdo byste očekával, že bude nejvíce zaujatý a nepřátelský k myšlence úniku?

Žaláři

J.R.R. Tolkien

Co je na úniku špatného
Rozvoj fantazie ? Únik kam
Rozšíření obzorů

Darko Suvin – Poznávání a odcizení

Cognition (poznávání) X Estrangement (zcizení)

Zcizení – Bertold Brecht: *„Zobrazení, které nás odcizuje, nám sice dovoluje rozpoznat subjekt, ale zároveň nám jej zahaluje neznámostí.“*

Poznání – hledání racionálního porozumění pravidel fikčního světa

Cognitive – non cognitive, estranged – naturalistic

Fantastika x mainstream

Cognitive, estranged x cognitive, naturalistic

Science fiction x fantasy

cognitive, estranged x non cognitive, estrangened

„Science fiction je tedy žánrem, jehož postačující, ale bezpodmínečné podmínky jsou přítomnost a interakce odcizení a kognice (poznání), a jehož hlavní formální prostředek je imaginativní stavba, která je alternativou k autorovu empirickému světu.“

X John Clute - naprostá většina SF usiluje o pravý opak odcizení; při popisu nových, neznámých věcí a stavů se snaží najít metodu, jak je čtenáři přiblížit. Jinými slovy se pokouší ukazovat neuvěřitelné jako hodnověrné a důvěrně známé.

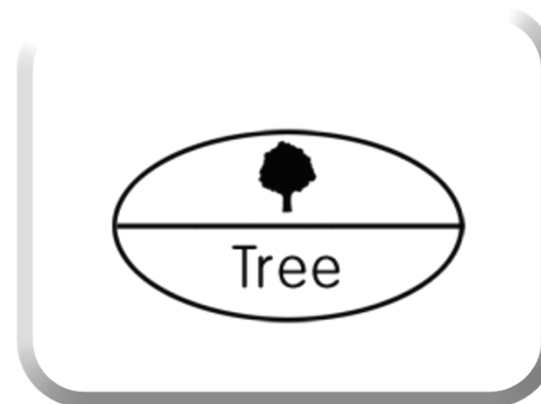
Označující nebo označované?

Signifiant x signifié

Ferdinand de Saussure – strukturalizmus

Co x Jak

Co a jak

Ursula K. Le Guin: From Elfland to Poughkeepsie (1973)

„A velikost duše se ukazuje v promluvě. Alespoň v knihách. V životě očekáváme pochybení. V naturalistické beletrii také očekáváme pochybení a smějeme se příliš hrdinským hrdinům. Ale ve fantasy, která namísto nápodoby zažívaného zmatku a složitosti existence se snaží naznačit řád a čistotu (jasnost, ostrost) základní existence – ve fantasy nemusíme dělat kompromisy. Každé pronesené slovo má smysl, i když význam může být stěží patrný.“

Jasnější, čistší jazyk – není potřeba kopírovat chaos skutečnosti

X

Skutečnost SF – Robert Scholes: „hodně SF je psáno řemeslným jazykem, obstojným, ale neoplývajícím elegancí.“

Metafora ve fantastice

Lance Olsen: „*Jazyk fantastického textu bere obrazné doslovně. Odmítá přijmout sebe sama jako poezii [...]. Místo chápání slova jako metafory, postuluje slovo jako rovnici. V tomto přístupu připodobnění mizí z fantastického jazyka.*“

Fantastická literatura a mainstream

jako dva odlišné kódy, dvě odlišná čtení textu

Její svět vybuch

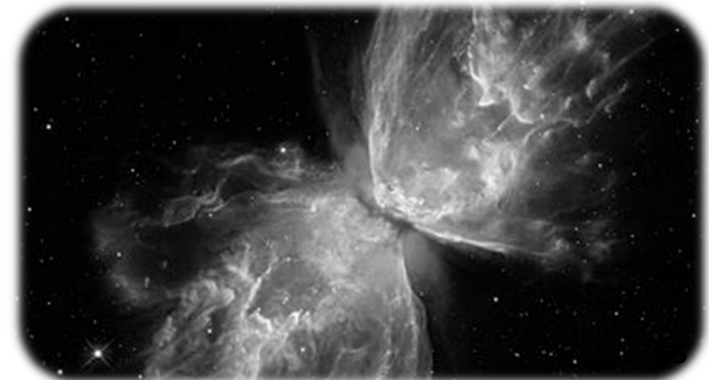
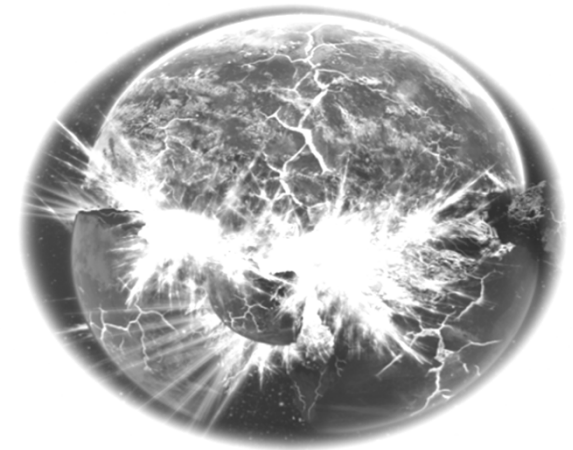
Samuel R. Delany: Science Fiction and „Literature“

Frederik Pohl, Cyril M. Kornbluth: Obchodníci s vesmírem: „Rozetřel jsem si po obličeji mýdlový krém na odstranění vousů a oplachoval jsem jej tenkým pramínkem vody ze sladkovodního kohoutku.“

Amy Sterling Casilová: Políbit hvězdu

Napětí mezi doslovností a metaforičností

Jedna z velkých výhod fantastiky

Realističnost ve fantastické literatuře

Brian Attebery: *„I když jsou kontrastními módy, mimésis a fantasy nejsou protiklady. Mohou koexistovat a také koexistují v jediném díle, čistě mimetická ani čistě fantastická literární díla neexistují.“*

Prezentace fantastických prvků v rámci známého

Přirozené fikční světy - možnost implikovaného rozšíření fikčního světa

Dokreslování míst nedourčenosti na základě zkušenosti aktuálního světa

Fantastické světy – nelze se spoléhat na zkušenost

ALE závislost na mimésis – předchází nutnosti podrobně popisovat každý detail

Řídkost fantastických světů (Attebery)

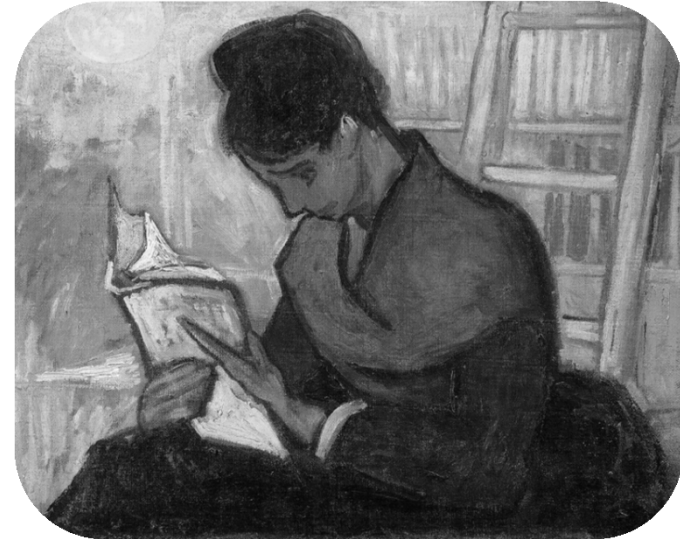
Tolkien: „dosáhnout ‚vnitřní konzistence reality‘ je tím obtížnější, čím nepodobnější jsou představy a přeskupení prvotního materiálu skutečnému uspořádání Prvotního světa.“

Proč jsou populární sdílené SF světy

Lenost?

Zvyk?

Tvorba mega-textu? (Broederick)

Gary K. Wolfe – ikony (prototypické prvky)

Síť vzájemných vztahů mezi texty fantastické literatury umožňující dokreslovat mezery ve fikčních světech podle určitých vzorů – víceméně společná podoba vesmírných lodí (není-li výslovně nahrazena jinou představou), zasazení fantasy textů do feudální středověké společnosti a podobně.

Vypůjčování konkrétních motivů v rámci fantastických textů nemusí být vždy znakem derivativní literatury, ale autorskou strategií napomáhající úspěšné rekonstrukci fikčního světa čtenářem.

Attebery: Stories about Stories - podstatné a pro kvalitu textu určující není přejímání témat, jejich sdílení fantastickou komunitou, ale to, jak jsou transformována a jaké nové významy a výklady nabízejí.

Potlačení nevíry x sekundární víra

Ann Swinfenová: „Spisovatel fantasy nemůže začít tak, jako realistický spisovatel, s daným prostředím, s daným dědictvím myšlenek a přesvědčení, daným uspořádáním světa. To vše musí nejprve postavit, ale poté, co si udělá vlastní pravidla, musí je dodržovat. Musí vyvolat sekundární víru nebo ztratí zájem i důvěru svého čtenáře.“

Potlačení nevíry nutné i u mimetických narativů

– existence hrdiny, události...

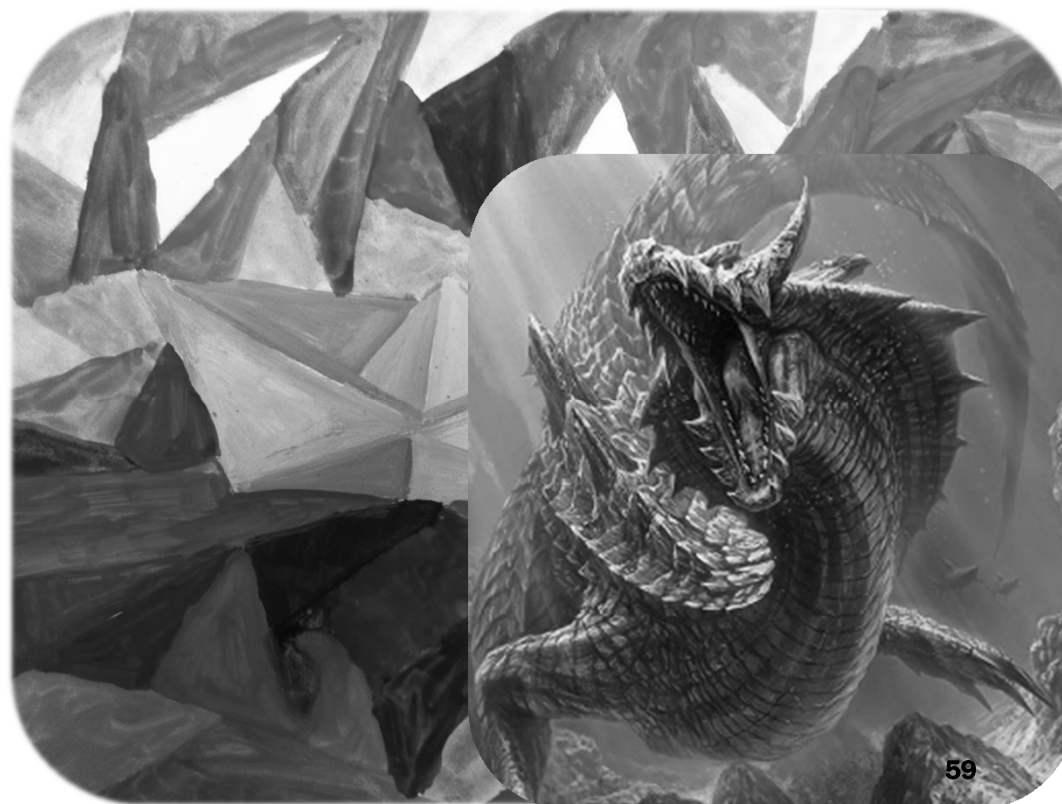
X

Vyvolání sekundární (literární) víry

v existenci nadpřirozených světů

a bytostí...

Tolkien, Diane Waggoner

Diana Waggoner: Fantasy

- 1) Fantasy je nejméně závislá na fyzických skutečnostech aktuálního světa ze všech literárních forem. (x science fiction, vědecká věrohodnost)
- 2) Fantasy dílo selhávající při tvorbě věrohodného fikčního světa selhává úplně – nehledě na literární kvality textu a na umělecký záměr autora.
- 3) I parodická a komická fantasy musí nutně být nutně prezentována jako pravdivá v rámci fikčního světa.
- 4) Všechny nadpřirozené, fantastické prvky – zejména postavy – v textu musejí být věrohodné a mít zřetelnou motivaci (duch ve fantasy x v hororu)

Ann Swinfenn: „To, co může na první pohled vypadat jako paradox, ve skutečnosti leží v srdci fantasy: pro vytvoření nápaditého a smyšleného světa je nutné věrně dodržovat pravidla logiky a vnitřní konzistence, která, přestože se mohou lišit od těch, jež působí v našem vlastním světě, musí platit stejně jako jejich paralelní fungování v normálním světě.“

